

Amsterdam — 15.05.2025

JURYRAPPORT JAN HANLO ESSAYPRIJS GROOT 2025

Heeft het essay het moeilijk? Op de omslagen van veel van de 164 boeken die we onder ogen kregen, is het woord 'essay' niet te vinden. Sommige van die boeken zou je ook 'filosofie' kunnen noemen, 'litteraire non-fictie', soms ook journalistiek of reisverhaal met een hoop denkwerk. Het maakt ons niet uit, de jury streelt zich met de gedachte dat we zélf wel kunnen bepalen wat een essay is. En van die 164 boeken waren er meer dan genoeg die we tijdens onze vergaderingen slechts met moeite van onze stapel shortlist-kandidaten wilden halen.

Boeken over het menselijk lichaam, boeken die met volle kracht het verleden koesterden, boeken die dat verleden juist wilden opschudden. Boeken over film, cultuur, identiteit: of je het nu essay noemt of niet: er werd in nagedacht op zo'n manier dat de lezer uitgedaagd werd mee te denken. Misschien heeft het etiket 'essay' het moeilijk, maar het genre is springlevend.

De jury had daarbij een gedeelde voorkeur voor essayisten die in hun zoektocht ook iets wilden zeggen over de wereld zoals die nu is. 'Geëngageerd', is daar zo'n term voor, of 'maatschappelijk bewust', maar dat zijn woorden die suggereren dat het literair gehalte te lijden zou hebben onder de inhoud. En die valkuil hebben de shortlistkandidaten allen met verve weten te omzeilen.

In alfabetische volgorde:

Graafdier van **Nikki Dekker** vond zijn oorsprong in een project van literair productiehuis Tilt en het Cultuurfonds Noord-Brabant die haar uitnodigden zich te verdiepen (excuus voor de woordspeling) in de bodem van nationaal park De Grote Peel. Die uitnodiging moet als geroepen gekomen zijn, want je krijgt uit *Graafdier* de indruk dat de wereld onder de grond voor Dekker al even fascinerend is als die onder water, waarvan haar vorige boek *Diepdiepblauw* getuigt. Dat de aandacht voor het ondergrondse achterblijft bij die voor beesten die we in de ogen kunnen kijken, daarin schuilt iets onrechtvaardigs, aldus Dekker. En dus duikt ze de grond in, en het verleden, want aardlagen vertellen over hoe het was, zelfs al doen ze dat in een voor de mens onverstanebare taal. De uitnodiging om De Grote Peel te verkennen heeft geresulteerd in een boek waarin de natuur een stem krijgt en dat is nodig ook in deze tijd. Dat laatste klinkt moralistischer dan het bij Dekker is. Ze weet het simplisme op afstand te houden in *Graafdier*, een vol, rijk en uitdagend essay, een wereld waarin je als lezer wil blijven.

Marian Donner rookt, en dat dat tegenwoordig nogal tegen de keer is, is eerder een aanbeveling dan een waarschuwing voor dit 'hoofdkussenboek', zoals de ondertitel luidt van *Rooksignalen*. Die ondertitel is een verwijzing naar een Japanse

essaybundel van ruim een millennium geleden, van Sei Shonagon, vol geestige en vaak verrassend tijdloze observaties. We willen niet meteen beweren dat *Rooksignalen* ook rond 3025 nog gelezen zal worden, maar de terloopse manier van kijken naar de wereld, zonder eerbied maar met gezag, die Marian Donner tentoon spreidt, is meer dan aangenaam. Ze zet haar eigen leven vanzelfsprekend in, zowel de verhouding tot haar vader (schrijver en schaker Jan Hein Donner) als haar werk (ze was telefoniste bij een escortbureau). Dat klinkt alsof het boek alle kanten op waaiert, als sigarettenrook buiten op een terras, en dat is eigenlijk ook wel zo. Donner is een boek lang op zoek naar manieren om de wereld iets te verlichten, maar aan het slot van heb je óf kippenvel, óf tranen in de ogen. Deze rooksignalen blijven wel even hangen.

Bedenktijd van **Meredith Greer** heeft een persoonlijk vertrekpunt: Greer onderging een abortus, midden in de coronaperiode, en schreef tijdens deze periode een dagboek. Het kan haast niet anders of het boek dat daaruit voortkomt, wordt een 'memoir'. Greer kan het wél anders. De uitgeverij geeft *Bedenktijd* de boekhandelscode van een 'roman', maar zo lazen wij het niet. Greer schrijft over rouw, pijn, over hoe onmogelijk het blijkt te zijn om haar leven te sturen. Maar haar boek gaat ook over schrijvers die haar in die tijd een kader boden, over rituelen die betekenis geven aan het onwillekeurige, en het staat vol met soms poëtische intermezzi, maar soms ook met de kretologie van anti-abortus-activisten. De titel 'Bedenktijd' verwijst in eerste instantie natuurlijk aan de betuttelende vijf dagen die de overheid oplegt aan vrouwen die om abortus vragen. Maar het boek zelfs vormt op een veel minder betuttelende manier de 'bedenktijd' van de lezer, die gedwongen wordt om na te denken.

Ook *Een echte ouder* van **Eke Krijnen** lijkt een boek over een maatschappelijk onderwerp dat op het eerste gezicht geschikter lijkt voor memoir, journalistiek of geschiedenis dan voor een essay. Ze schrijft uit eigen ervaring over queer ouderschap, en over de oordelen, vooroordelen en onmogelijke vragen die je tegenkomt wanneer je deel uitmaakt van een gezin dat niet aan het standaardbeeld voldoet. Maar net als Greer schrijft ook Krijnen essays (hulde aan de uitgever die het woord op het omslag zet), want hoewel ze er niet aan ontkomt de 'Feiten over het ontstaan van ons gezin' op te sommen, wil ze daar zo snel mogelijk vanaf om te gaan schrijven over de films, muziek, en romans, die weerspiegelen hoe het is om zo'n gezin te zijn in deze wereld. Dat maakt *Een echte ouder* tot een boek waarvan je eerst denkt dat het er niet had moeten zijn, maar waarvan je blij wordt dat het er is. Een boek dat laat zien dat de wereld nog niet in staat is op een normale manier om te gaan met gezinnen waar 'ouderschap' een bredere betekenis heeft. Nu vat ik het boek toch samen of het een betoog is, maar dat is het niet. Het is een portret, een zelfportret, een essay over het belang van taal en representatie.

Waarheid is een onderwerp dat al snel doodgeslagen kan worden door abstracte, filosofische overwegingen. Immers, de enige waarheid is dat de waarheid niet

bestaat, en misschien is zelfs dat niet waar. **Wytske Versteeg** benadert het onderwerp diepgravender, niet voor niets is de basis van dit boek een proefschrift. Dat het onderwerp een meer dan alleen wetenschappelijke benadering en dus een publieksboek verdient, maakt Versteeg overtuigend waar. Ze daagt de lezer uit om zelf op zoek te gaan naar wat die voor waar houdt, en wat dat betekent voor zijn, haar of hun houding: de waarheid is niet altijd dat wat het meest geloofwaardig is. Het is lastig dit boek samen te vatten zonder in dit soort brede, omvattende termen te vervallen, het lukt Versteeg wel die te vermijden. Haar waarheidsbegrip is tastbaar, aanraakbaar, niet voor de hang liggend, en zeer overtuigend. Zo'n boek waarvan je zou willen dat invloedrijke politici het lezen, maar die zijn meestal op zoek naar de rechtvaardiging van hun eigen waarheid, en niet naar de nuance die Versteeg in dit boek over het voetlicht brengt.

Bekendmaking winnaar

Vijf mooie boeken dus, die laten zien dat het zin heeft om na te denken over de wereld, en op te schrijven waar je al denkend, lezend, levend, kijkend achter komt. We kozen er één uit die vijf, en dat is het boek dat waarschijnlijk het grootste onderwerp aan sneed, zonder daar groots over te doen. Een boek met een onderwerp dat klinkt alsof het absoluut is, maar dat rijk is aan nuances, perspectieven en begrip. Een boek dat even geduldig als virtuoos helpt om deze onbegrijpelijke wereld onder ogen te zien. De Jan Hanlo Essayprijs 2025 gaat naar *Waar* van Wytske Versteeg.

Amsterdam, 15 mei 2025

Bertram Mourits | juryvoorzitter Jan Hanlo Essayprijs 2025